

Ευάγγελος Στ. Πονηρός Δρ Θ., Μ.Φ.
Συντονιστής εκπαιδευτικού έργου θεολόγων Αττικής

**Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΣΜΥΡΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ**

Πρόλογος

Μέχρι σήμερα ακούονται ανεύθυνες γνώμες εις βάρος, τόσο της μικρασιατικής εκστρατείας, όσο και εις βάρος του αγίου ιερομάρτυρος Χρυσοστόμου. Έξακολουθεί μιά μερίδα να πιστεύει και να διαδίδει, ότι η μικρασιατική εκστρατεία ήταν "ιμπεριαλιστικός πόλεμος" και πως η άποτυχία της είχε ως αποτέλεσμα την εις βάρος των Ελλήνων γενοκτονία.

Η ιστορική αλήθεια όμως έχει ως εξής: οι δολοφονίες Ελλήνων ξεκίνησαν από το 1912. Εντός του έτους αυτού, και πριν ξεκινήσουν οι λεγόμενοι "βαλκανικοί" πόλεμοι διαπράχθηκαν πεντακόσιες (500) δολοφονίες στη Μακεδονία. Την τουρκική δολοφονική δράση δοκίμασαν, άμέσως μετά τους βαλκανικούς πολέμους και την αποχώρηση των βουλγαρικών στρατευμάτων από την Ανατολική Θράκη οι Έλληνες κάτοικοι της περιοχής αυτής. Οι δέ διωγμοί εις βάρος των αμάχων χριστιανών, ανεξαρτήτως εθνικότητας, συστηματοποιήθηκαν από τους Τούρκους κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Στόν δέ Πόντο, όπου ποτέ δεν έφθασε ο ελληνικός στρατός, εξοντώθηκε, από το 1914 έως και το 1924 ο μισός χριστιανικός πληθυσμός.

Γιατί, λοιπόν, όποιοι τολμούν να εκφράζονται ερήμην της ιστορίας δεν ονομάζουν και τους πολέμους του 1912-13 "ιμπεριαλιστικούς"; Γιατί δεν θεωρούν "ιμπεριαλισμό" την απελευθέρωση της Ηπείρου, της Μακεδονίας, των νήσων του Αιγαίου, της Κρήτης και εν τέλει της Δυτικής Θράκης; Έχουμε άραγε αναλογισθεί, τί θα συνέβαινε αν όλες αυτές οι περιοχές - σήμερα ελληνική επικράτεια, την οποία εξακολουθεί να επιβουλεύεται η Τουρκία - δεν είχαν απελευθερωθεί τότε; Όσα ιστορικά γεγονότα ήδη αναφέραμε πείθουν, ότι η εξόντωση των Ελλήνων θα ήταν και σε αυτές τις περιοχές πλήρης. Κι αφού θα ήταν πλήρης η εξόντωση,

θά βρισκόταν σήμερα ή μικρή Έλλάς μέσα σέ μία συμπαγή τουρκική λαβίδα, διαρκώς άπειλούμενη θανάσιμα.

Γιά τόν άγιο ιερομάρτυρα Χρυσόστομο Σμύρνης, τόν άμεμπτο, πλήρη πίστεως καί προσφορᾶς βίο του, τήν ποιμαντική του μέριμνα καί τό μαρτύριό του ἔχουν γραφεῖ μέχρι σήμερα αρκετά βιβλία, τά όποια ἑξαίρουν τό ἐκκλησιαστικό καί ἔθνικό του ἔργο. Οἱ δέ άπόπειρες συκοφαντίας εἰς βάρος του, ἔπесαν ὅλες στό κενό. Τό νοσηρό αυτό φαινόμενο δέν εἶναι νέο: ὄχι λίγοι άγιοι, τόσο κατά τήν ἐπίγειο ζωή τους, ὄσο καί μετά τήν ἐν εἰρήνῃ κοίμησή τους ἢ μετά τό μαρτύριό τους, δοκίμασαν τά συκοφαντικά βέλη τοῦ ἀρχέκακου - ή ἀλήθεια ὅμως θριάμβευσε! Ἐδῶ θά δοῦμε ἐν συντομίᾳ τά σημαντικότερα στοιχεῖα τά όποια στολίζουν τήν πάμφωτη μνήμη του.

Α'. Τό μαρτύριο Μικρασιατῶν καί Ανατολικοθρακιωτῶν καί ὁ άγιος Χρυσόστομος Σμύρνης.

Όλοι οἱ χριστιανοί Μικρᾶς Ασίας καί Ανατολικῆς Θράκης, κληρικοί καί λαϊκοί, οἱ όποιοι ἐσφαγιάσθησαν ἀπό τίς ὀρδές τῶν βαρβάρων κατά τήν περίοδο τῶν διωγμῶν τοῦ 20ου αἰῶνος εἶναι μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ¹.

Γνωστότερος ὅμως, καί πιστεύουμε ἐπιφανέστερος, ή κορύφωση ὄλων τῶν άγίων νεομαρτύρων, ἀλλά καί γενικά ὄλων τῶν προσωπικοτήτων οἱ όποῖες κατάγονται, ἔζησαν ἢ ἀπλῶς ἔδρασαν στή Μικρά Ασία ἀπό τήν ἄλωση καί ἑξῆς, εἶναι ὁ **Χρυσόστομος (Καλαφάτης) μητροπολίτης Σμύρνης τοῦ όποίου ή προσφορά στήν Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στήν ἑλληνική πατρίδα καί στόν πολιτισμό εἶναι καί θά παραμένει ἑσαεῖ ἀνεκτίμητη.**

1 Γιά τά ἐγκλήματα εἰς βάρος τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, σφαγές, κακοποιήσεις, δηώσεις, λαφυραγωγήσεις τῶν περιουσιῶν τους, ἔχει ἐκδώσει τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τίς ἑξῆς δύο μαῦρες βίβλους:

"Μαύρη Βίβλος διωγμῶν καί μαρτυριῶν τοῦ ἐν Τουρκία Ἑλληνισμοῦ (1914-1918), Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1919",

"Μαύρη Βίβλος τῶν μαρτυριῶν τοῦ ἐν Τουρκία Ἑλληνισμοῦ ἀπό τῆς ἀνακαωῆς μέχρι τέλους 1920, Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1920".

Μία τρίτη, ή όποία περιέχει μαρτυρίες γιά τά μετά τό 1920 διαπραχθέντα ἐγκλήματα, εἶχε συλλεγεῖ, ἀλλά δέν κατέστη δυνατόν νά ἐκδοθεῖ.

Β'. Νεανικά χρόνια τοῦ ἁγίου, καταγωγή, σπουδές, εἰς πρεσβύτερον χειροτονία του.

Ὁ Χρυσόστομος γεννήθηκε τό 1867 στήν Τρίγλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παιδί εὐσεβῶν γονέων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἄλλα ἑπτὰ τέκνα. Ἀπό νωρίς ἐκδήλωσε τήν ἐπιθυμία του νά χειροτονηθεῖ κληρικός καί οἱ γονεῖς του στάθηκαν ἀρωγοί στήν προσπάθειά του αὐτή στέλνοντάς τον νά σπουδάσει στήν πατριαρχική θεολογική σχολή τῆς Χάλκης, ἀπό τήν ὁποία ἀποφοίτησε ἀριστοῦχος καί τό 1897 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος.

Γ'. Χειροτονία του εἰς μητροπολίτην Δράμας

Τό 1902, ἐπί πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, χειροτονήθηκε μητροπολίτης Δράμας, ὅπου ὑπηρέτησε ἕως καί τό 1910. Ἀπό τή θέση αὐτή βοήθησε τά μέγιστα τόν μακεδονικό ἀγώνα. Στή Δράμα ἔκτισε μεγαλοπρεπή ναό, μητροπολιτικό μέγαρο, σχολεῖα, γυμναστήριο καί ἀρκετά φιλανθρωπικά ἱδρύματα καί φυσικά οὐδέποτε ἔπαυσε νά ἀντιτίθεται μέ ὅλες του τίς δυνάμεις στά σχέδια τῶν Βουλγάρων.

Θά παραθέσουμε μία ἐπιστολή του πρὸς τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, ὅπου ἔχει ἀποτυπωθεῖ ἀνεξίτηλα ὁ ἀπαράμιλλος πατριωτισμός καί ἡ ἀγωνιστικότητα τοῦ ἱερομάρτυρος:

«Παναγιώτατε Δέσποτα, ἵνα ἐκτιμηθῇ δεόντως ἡ ἀκατάβλητος καί ἀπαράμιλλος δύναμις τῆς ἡμετέρας φυλῆς ἐνταῦθα, ἀρκεῖ νά εἴπωμεν ὅτι τά θύματα κατισχύουν τῶν δημίων των, ὅτι τό αἷμα τῶν ἐθνομαρτύρων τῆς μακεδονικῆς γῆς ἐγένετο σπορά παραγαγοῦσα ὑπεράφθονον βλάστησιν καί πολλαπλασιασμόν τῶν ἡμετέρων... Ταῦτα δέ πάντα ἐγένοντο καί γίνονται καί θά γίνωνται τοιοῦτοτρόπως διά τόν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἡ κυρίως Μακεδονία, ἦν καί ἐστὶ καί ἔσται χώρα καθαρῶς Ἑλληνική, ἥτις ἵνα καταστῇ Βουλγαρική ἀπαιτεῖται οὐδέν ὀλιγώτερον ἢ ἀφ' ἑνός μὲν νά στραγγαλισθῇ ἡ ἱστορία καί ἐθνογραφία, ἀφ' ἑτέρου δέ νά ἐξολοθρευθῶσιν τά τρία τέταρτα τοῦ λοιποῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς καί νά καταστραφῶσι ὅλα τά σχολεῖα καί αἱ ἐκκλησῖαι καί σύμπασαι, μηδεμιᾶς ἐξαιρουμένης, αἱ κεντρικαὶ πόλεις τῆς Μακεδονίας καί ἐπιτέλους νά παραδωθῶσι εἰς τό πῦρ καί τὰς φλόγας ὅλα τά μνημεῖα, ἀρχαῖα, βυζαντινά, νεώτερα, μηδενός ἐξαιρουμένου, χωρίς νά φεισθῇ τις μὴδ' αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς σπλάχνοις τῆς γῆς κρυπτομένων, ἅτινα ἢ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων πολυάριθμα καθ' ἑκάστην ἀνασύρει ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς καί ἅτινα πάντα εἶναι ἑλληνικά καί τότε, ἀλλά μόνον

τότε, όταν σβεσθῶσι ὅλα τὰ φῶτα τῆς Ἱστορίας καί τῆς Στατιστικῆς, τῆς Γεωγραφίας καί τῆς Ἐπιστήμης, τότε, όταν ἡ Μακεδονία καταστῆ ἀπ' ἄκρον σ' ἄκρον ἓν μέγα κοιμητήριον νεκρῶν, μία ἀγρία ἔρημος, μία χώρα ἐρέβους, ἄνευ ἱστορίας, ἄνευ παρελθόντος, ἄνευ παρόντος, ἄνευ μέλλοντος, θά καταστῆ καί χώρα Βουλγαρική.²»

Ὅμως δέν ὑπάρχει καλύτερος ἔπαινος γιά ἓναν ἀγωνιστή ἀπό τά λόγια τοῦ ἐχθροῦ, λόγια τά ὁποῖα ἐλέχθησαν ὡς μομφές ἐναντίον του. Ἄς δοῦμε τί εἶπε στόν πρόξενο τῆς Ἑλλάδας στίς Σέρρες Σαχτούρη γιά τόν μητροπολίτη Χρυσόστομο ὁ Τούρκος Γενικός Ἐπιθεωρητής τῶν Βιλαετιῶν Μακεδονίας:

«Ὁ Μητροπολίτης Δράμας ξέφυγε ἀπό κάθε χαλινό, ὕψωσε τήν Ἑλληνική Σημαία τῆς ἐπαναστάσεως καί τῆς καταλύσεως τοῦ καθεστῶτος καί περιερχόμενος τήν περιφέρεια ἐξεγείρει τούς πληθυσμούς, συνεννοεῖται μέ τούς ἀντάρτες καί τούς ὠθεῖ ὄχι μόνο ἐνάντια στούς Βουλγάρους, ἀλλά καί ἐνάντια στούς Ὄθωμανούς.³»

Ἡ ἐπόμενη κίνηση τῶν Τούρκων ἦταν νά ἀπαιτήσουν ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τήν ἀπομάκρυνσή του, τήν ὁποία ἐπέτυχαν τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1907. Ὄταν ἔφευγε ἀπό τή Δράμα, τόν συνόδευσαν στόν σιδηροδρομικό σταθμό ὅλοι οἱ Ἕλληνες κάτοικοί της. Μετέβη στήν πατρίδα του Τρίγλια, ὅπου ἔζησε μέχρις ὅτου τόν Ἰούλιο τοῦ 1908 δόθηκε, λόγω τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ συντάγματος τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, γενική ἀμνηστία καί ἔλαβε ἔτσι τό δικαίωμα νά ἐπιστρέψει.

Ἐπέστρεψε στήν ἐπισκοπική του ἔδρα, ἀλλά ἡ ἡρεμία δέν εἶχε ἐπανέλθει ἐκεῖ. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν Βουλγάρων δέν εἶχαν παύσει καί φυσικά δέν ἔπαυσε καί ἡ ἐθνική δράση τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος ὅσο καί ἂν κινδύνευε οὐδέποτε ὑπεχώρησε. Γι' αὐτό καί οἱ Τούρκοι ἀπαίτησαν ἐκ νέου τήν ἀπομάκρυνσή του, τήν ὁποῖαν ἐπέτυχαν τόν Ἰούνιο τοῦ 1909, ὁπότε μετέβη καί πάλι στή γενέτειρά του.

Δ'. Μητροπολίτης Σμύρνης

Στίς 11 Μαρτίου 1910 κατεστάθη μητροπολίτης Σμύρνης. Τό ἔργο του στή νέα του μητρόπολη ὑπῆρξε ἐπίσης πολυσχιδές καί ἀξιοθαύμαστο.

2 Douglas Dakin, Μακεδονικός ἀγώνας, μέ τή συνεργασία τῶν ἱστορικῶν Ι. Κ. Μαζαράκη - Αἰνιάνος, Ε. Κωφοῦ, Ι. Διαμαντούρου, ἐκδ. Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1985, σ. 52 - 3.

3 Ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 55.

Δημιούργησε ευαγή ιδρύματα και άθλητικές εγκαταστάσεις, γι' αυτό άλλωστε εκτός από προστάτης άγιος τῶν Μικρασιατῶν θεωρεῖται και προστάτης άγιος τοῦ άθλητισμοῦ. Μέ δική του έμπνευση και ενέργειες δημιουργήθηκε τό γήπεδο τοῦ Πανιωνίου Γυμναστικοῦ Συλλόγου Σμύρνης, τό όποιο εγκαινιάσθηκε τό 1912.

Και γεννάται τό έρώτημα: πῶς δημιούργησε τόσα κοινωφελή έργα τόσο στή Δράμα, όσο και στή Σμύρνη; Ποῦ βρῆκε τά χρήματα, αφού δέν εἶχε ό ίδιος; Ἡ δέ απάντηση εἶναι, ότι ό άγιος Χρυσόστομος, όπως και κατά τόν 18ο αἰώνα ό άγιος Κοσμᾶς ό Αἰτωλός ό όποιος ίδρυσε διακόσια δέκα σχολεῖα ενῶ ό ίδιος ἦταν ένας φτωχός ιερομόναχος, γνώριζαν νά κινητοποιοῦν όσους διέθεταν περιουσία, αλλά μέχρι τότε δέν εἶχαν κίνητρο για τήν κοινωφελή όσο και ψυχωφελή χρήση της. Τά πρόσωπα δέ τῶν άγίων αποτελοῦσαν έγγύηση, ότι τά χρήματα θά αξιοποιηθοῦν για τόν προγραμματισμένο κοινωφελή σκοπό και δέν κανέναν δέν επρόκειτο νά τά καταχρασθεῖ.

Κατά τόν πρώτο διωγμό (1914-1918) βοήθησε ό άγιος Χρυσόστομος πολλούς Έλληνες νά διαφύγουν μέ ναυλωμένα πλοῖα. Δέν έπαυε μάλιστα νά δίνει συνεντεύξεις και νά αποστέλλει έπιστολές εξηγώντας και καταγγέλλοντας σέ Έλληνες και ξένους ιθύνοντες τά τοῦ διωγμοῦ. Οι τουρκικές αρχές, ένοχλημένες από τή δράση του, τόν εξόρισαν στήν Κωνσταντινούπολη στίς 20 Αυγούστου 1914, απ' όπου επέστρεψε τό 1918 μετά τήν ανακωχή τοῦ Μούδρου. Ό λαός τῆς Σμύρνης, ό όποιος τόν υπεραγαποῦσε, τόν υποδέχθηκε μέ πανηγυρικές εκδηλώσεις.

Μέχρι τό μαρτύριό του ό άγιος δέν έπαυσε νά εἶναι ό ακάματος και φιλόστοργος ποιμένας και ό εθνάρχης τοῦ πιστοῦ λαοῦ τῆς Σμύρνης. Και μία ακόμη απόδειξη ότι δέν νοιάσθηκε ποτέ για τό προσωπικό του συμφέρον εἶναι ή εξέης: ό άγιος εἶχε συνάψει ασφαλιστικό συμβόλαιο ζωῆς μέ άμερικανική ασφαλιστική εταιρεία και εἶχε όρίσει ως δικαιούχο τήν πατριαρχική θεολογική σχολή τῆς Χάλκης.

Κατά τήν απόβαση τοῦ ελληνικοῦ στρατοῦ στή Σμύρνη ό Χρυσόστομος ευλόγησε τά ελληνικά όπλα, πράξη για τήν όποία κατηγορήθηκε από έπιτροπή Ευρωπαίων και Αμερικανῶν στρατηγῶν, ή όποια σκόπιμα ανέφερε σωρεία ψευδῶν. Ό φλογερός του πατριωτισμός αναδείχθηκε κατά τήν τριετή περίοδο τῆς μικρασιατικῆς εκστρατείας όσο ποτέ. Ἡ έντιμότητά του, ό πατριωτισμός του και ό ευθύς χαρακτήρας του τόν έφεραν, χωρίς βεβαίως και νά τό επιδιώξει, σέ σύγκρουση μέ τόν

άνισόρροπο όσο και προδότη άρμοστή Άριστεΐδη Στεργιάδη⁴. Υπήρξε επίσης ή ψυχή του κινήματος "Μικρασιατική Άμυνα", τό όποΐο δέν βρήκε άνταπόκριση τόσο από τον Στεργιάδη, όσο και από τή νωθρή κυβέρνηση των Αθηνών και γι' αυτό δέν κατόρθωσε νά αποφέρει καρπούς και έσβησε μαζί μέ τήν έλευθερία τής Μικράς Ασίας.

Ο άγιος Χρυσόστομος όμως μέχρι τήν τελευταία στιγμή απέστειλε διαβήματα σέ όλους τους Έλληνες και ξένους ιθύνοντες προσπαθώντας νά σώσει τον μικρασιατικό έλληνισμό. Όμως μάταια, οί Έλληνες δέν ήταν ίκανοί, και οί ξένοι δέν ήθελαν νά βοηθήσουν. Γι' αυτό και ο μικρασιατικός έλληνισμός βάδισε τον δρόμο του μαρτυρίου, στον όποΐο ο άγιος Χρυσόστομος τον ακολούθησε αγόγγυστα, οικεία βουλήσει. **Διότι υπήρξε ο άνθρωπος ο όποΐος ουδέποτε, ούτε για μία στιγμή, έζησε για τον έαυτό του, αλλά ζούσε πάντοτε για τό χριστιανικό του ποιμνιο. Ο άνθρωπος ο όποΐος βοηθούσε και άλλόθρησκους οί όποΐοι είχαν ανάγκη βοήθειας.**

Παρέμεινε κατά τό αποστολικό παράδειγμα πιστός άχρι θανάτου, αλλά και αγωνιστής άχρι θανάτου. Στίς 15 Απριλίου 1922, λίγους μήνες πριν τό μαρτύριό του⁵, τον βλέπουμε νά αποστέλλει ως μητροπολίτης Σμύρνης τό έξιης τηλεγράφημα στον Ιταλό πρωθυπουργό και ντέ φάκτο πρόεδρος τής διασκέψεως των συμμαχών:

«Αί εκ των τάφων φωναί των έσφαγιασμένων Χριστιανών υπό των Τούρκων Αϊδινίου και Ναζλίου, αναμιγνυόμεναι μετά όλοφυρμών των πέραν του Μαιάνδρου άπαχθέντων και σφαγιαζομένων όμοεθνών μας και των νεκρών προσκόπων τέκνων μας, μάς έξωθοΐσι νά ικετεύσωμεν σεβαστά μέλη Διασκέψεως Γενούης νά ρίψωσι επί τέλους ευμενές δικαιοφόρον όμμα εις τάς τόσας άθλιότητας του τόπου μας και νά μή θελήσωσιν νά μάς υποδουλώσωσι και αυθις υπό σκληράν τουρκικήν τυραννίαν, ήν άπεχθάνονται όλα τά στοιχειά του τόπου. Ικετεύομεν, εν όνόματι χριστιανικής άλληλεγγύης, μή θελήσητε νά σβεσθή τό φώς του Χριστιανικού πολιτισμού και έξαφανισθή τό έμβλημα του Σταυρου άφ' ου

4 Αύτός, κατά τή θητεία του (1917-19) ως γενικού διοικητή τής μόλις άπελευθερωμένης Ηπείρου είχε χαρακτηρησθει από τους κατοίκους, λόγω τής αυταρχικής συμπεριφοράς του, διά του δηκτικού χαρακτηρησμού του "Άλή πασά". Όμως οί διαμαρτυρίες των Ηπειρωτών δέν έλήφθησαν υπ' όψη και του ανατέθηκε νά συνεχίσει τό φθοροποΐο του έργο στη Σμύρνη.

5 27 Αυγούστου 1922.

ἅπαξ τόσον βαθέως καί στερεῶς ἐνεπήχθη διά τόσων αἱμάτων ἐν τῇ ἐνδόξῳ ταύτῃ ἰωνικῇ γῆ τῶν ἑπτὰ Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀποκαλύψεως.⁶»

Παραμένει στή Σμύρνη καί μέχρι τήν τελευταία στιγμή δέν παύει νά βοηθεῖ ὅσο μπορεῖ ὅποιον ἔχει ἀνάγκη:

«Στίς 27 Αὐγούστου δέν ὑπῆρχε πλέον καμία ἑλληνική Ἀρχή στή Σμύρνη. Ὁ Στεργιάδης εἶχε φύγει σκεπασμένος ἀπό ἀστυνομικούς, καί ἀπό κατάρες, ἀφοῦ κινδύνεψε νά λυντσαριστεῖ. Καί ἡ σφαγή ἐξακολουθοῦσε. Ἄλλοι ἔφευγαν πρός τήν Ἑλλάδα, καί ἄλλοι δεμένοι καί αἰχμάλωτοι προχωροῦσαν στά ἐνδότερα ὅπου μαρτύρια καί κακουχίες τοὺς περίμεναν.

Ἡ μοναδική ἑλληνική Ἀρχή πού ἔμεινε στή Σμύρνη, ἦταν ὁ ἱεράρχης Χρυσόστομος. Μέσα στό χάος καί στόν πανικό διατήρησε ὀλύμπια ἀταραξία. Τόν παρότρυναν νά φύγει, τόν παρακάλεσαν, τοῦ εἶπαν ὅτι περιμένει τό μανιασμένο μαχαίρι τοῦ Τούρκου. Τίποτα δέν στάθηκε ἰκανό νά τόν πείσει. Ἐμεινε ἐκεῖ, ἀλύγιστος στήν ἔπαλξη μιᾶς ὑψηλῆς σύλληψης τοῦ χρέους, ἐπικεφαλῆς τοῦ σφαγιαζόμενου λαοῦ του, ἀντάξιος τῆς ἀποστολῆς του, ἀντάξιος τῆς μεγάλης ματωμένης παράδοσης τοῦ πατριωτικοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου. Κανείς δέν θά τόν κατηγοροῦσε ἂν ἔφευγε, θά συμμορφωνόταν μέ τίς συνθήκες. Κανείς δέν τόν ὑποχρέωνε ν' ἀνέβει στόν σταυρό. Μποροῦσε νά ἔρθει στήν Ἀθήνα καί νά κατακτήσει τά ὑψίστα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχε ἀρκετά πιστοποιητικά τῶν ἀγώνων του. Ἀλλά διάλεξε τόν σταυρό, πειθαρχώντας σέ μία ὑψηλή ἐπιταγή τοῦ χρέους. Ἐνός χρέους πού τό ἐννοοῦσε πέρα ἀπό τίς συνηθισμένες διαστάσεις. Καί ἔμεινε. Καί ἔκανε τό πᾶν γιά νά σώσει τόν λαό τῆς Σμύρνης. Γιά τόν ἑαυτό του δέν ἔκανε τίποτα. Δέν ἄφησε διάβημα καί ἐνέργεια νά μὴν τά κάνει. Μοίρασε κουβέρτες, συσσίτιο, φάρμακα. Καί τέλος, δέν εἶχε πιά τί ἄλλο νά κάνει, καί φόρεσε τά ἐπίσημα ἄμφια καί γονάτισε στή μέση τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, μαζί μέ τίς χιλιάδες τοὺς δυστυχισμένους καί προσευχόντους. Μετά ἀνέβηκε στόν ἄμβωνα καί παρηγοροῦσε τό πλῆθος, γεμάτος ἀπό τή γαλήνη καί τήν καρτερία τοῦ πραγματικοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πραγματικοῦ ἥρωα. Γύρω του, χιλιάδες τ' ἀγιοκέρια τρεμόσβηναν σάν τίς καρδιές τοῦ λαοῦ.»⁷

6 Ἀρχιμ. Νικόλαος Ι. Πρωτοπαπᾶς, *Οἱ ἅγιοι τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς*, Ἀθήνα 1992, σ. 16.

7 *Μικρασιατική Καταστροφή, ἀφηγήσεις, ντοκουμέντα, μελετήματα*, ἐκδ. Καλοκάθη, Ἀθήνα 2008, σ. 782-3.

Ε' Τό μαρτύριο του αγίου

Ἔτσι φθάνει ὁ ἅγιος στό μαρτύριο ἐνῶ εἶχε πολλές εὐκαιρίες νά δραπετεύσει, τοῦ τίς πρόσφεραν ἐπανελημμένως ἐκπρόσωποι ξένων δυνάμεων καί ἐκκλησιῶν, ἀλλά ἀρνήθηκε. Ἀρνήθηκε νά φύγει καί ὑπέμεινε τό μαρτύριο, ὅπως Ἐκεῖνος τόν ὅποῖον ἀγάπησε, ὅπως Τόν ἀγάπησαν καί ὅλοι οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας ἐδῶ καί εἴκοσι αἰῶνες καί τοῦ πρόσφεραν ἄδολα τή ζωή τους. Ὑπέμεινε ἀγόγγυστα τά μαρτύρια, τόν ἀργό καί βασανιστικό θάνατο στόν ὅποῖο τόν ὑπέβαλε τό ἔθνος τῶν δολοφόνων.

Γιά τό μαρτύριο τοῦ αγίου ἱερομάρτυρος μεγάλου πατρός καί διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἔχουν συλλεγεῖ πολλές διηγήσεις⁸, οἱ ὁποῖες ἐλάχιστα διαφέρουν μεταξύ τους. Κοινά σημεῖα σέ ὅλες τους ἡ παράδοση τοῦ αγίου ἀπό τόν ἀρχιεγκληματία Νουρεντίν στόν παράφρονα, ὄχλο, ὁ βασανισμός τοῦ αγίου ἔτσι ὅπως κανένας ἄνθρωπος δέν θά ἦταν ποτέ δυνατόν νά βασανίσει συνάνθρωπό του καί ἡ χαριστική βολή, μέ σκοπό νά παύσει τό φρικτό μαρτύριο, δοσμένη ἀπό Τουρκοκρατικό τόν ὅποῖον ὁ ἅγιος εἶχε στό παρελθόν εὐεργετήσει. Ἀπό ὅλες αὐτές ἐπιλέξαμε, καί θά παραθέσουμε ἐδῶ, τή διήγηση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου Β':

«Ὁ Νουρεντίν, ὅταν παρουσιάσθη ὁ Δεσπότης, δέν ἐδέχθη τόν χαιρετισμόν του. Τόν πλησίασε, τοῦ ἀφήρεσε τό καλυμμαύχιον κι ἀσκεπῆ τόν ἔφερε στόν ἐξώστη τοῦ Διοικητηρίου, πού κάτω πλήθη φανατικῶν Τούρκων κραύγαζαν πῶς θέλουν ἐκδίκηση. Ὁ Νουρεντίν εἶπε στά πλήθη: "ἐγώ δέν κρίνω, οὔτε ἀποφασίζω. Σεῖς γνωρίζετε καλύτερα ἀπό μένα τόν ἐχθρό καί προδότη τοῦ Ἔθνους μας. Κρίνετε κι ἀποφασίσετε. Σᾶς τόν παραδίδω." Παραδίδεται, πράγματι, ὁ Ἱεράρχης. Σιωπῶν ὡς πρόβατον ἐπί σφαγῆν, δέχεται κολαφισμούς, ἐμπτυσμούς, δαρμούς, πληγᾶς, σύρεται ἐκ τῆς γενειάδος εἰς τάς ὁδοῦς καί εἰς τήν τουρκικήν συνοικίαν τοῦ Τιρκιλίκ καί προσάγεται ὡς ὁ προκάτοχος ἱερομάρτυς Πολύκαρπος εἰς τόν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ Μητροπόλει ἀναμένοντες οὐδεμίαν εἶχομεν

8 Περιλαμβάνονται ὅλες στό βιβλίον τοῦ Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδου, Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος, ἐκδ. Εἰρμός, Αθήνα 1993, σ. 446-460.

γνώσιν τῶν συμβαινόντων. Συνεῖχεν ὅμως ἡμᾶς ἡ ἀγωνία, διότι ἐγνωρίζαμεν τό αἰμοβόρον τῆς διαθέσεως τοῦ Νουρεντίν. Ἀργά τήν νύκτα ἐτόλμησα νά ἐξέλθω ἐκ τῆς θύρας τοῦ κωδωνοστασίου, διά νά ἐρωτήσω τόν μόνιμον ἀπό πολλοῦ Τουρκοκρηῖτα ἀστυνομικόν τῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν περί τῆς τύχης τοῦ ἀοιδίμου Γέροντός μου καί τῶν δημογερόντων. Ἡ ἀπάντησίς του ἦτο: "Τόν ἰδικόν σας τόν ἐξηφάνισαν αἰσχροῶς". Μοῦ πρόσθεσε δέ ὅτι αὐτός ἔρριψε κατά τῆς κεφαλῆς του τρεῖς χαριστικάς βολάς, διότι ᾤκτειρε τήν ἐλεεινήν κατάστασίν του, εἰς ἣν ἠθέλησε νά δώσῃ τέλος. Προσέθηκεν ἐπίσης ὅτι οἱ δύο δημογέροντες⁹ ἔσχον τήν εὐθανασίαν τῆς διά πυροβολισμῶν τελειώσεως.»¹⁰

Ἐδῶ σταματᾷ ἡ διήγησις, καί τό συμπέρασμα τό ὁποῖο συνάγεται εἶναι, ὅτι τό τέλος τοῦ Χρυσοστόμου ὑπῆρξε ἀντάξιο ἑνός μεγαλομάρτυρος τῆς Ἐκκλησίας ὁ ὁποῖος θά φέρει αἰωνίως τό φωτοστέφανο τῆς θείας δόξης τοῦ Χριστοῦ: "ὡς πρόβατον ἐπί σφαγῆν ἤχθη καί ὡς ἀμνός ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτόν ἄφωνος"¹¹ Ἐκτελεστές τό ἔθνος τῶν ἐγκληματιῶν γιά τούς ὁποίους, ὅπως καί γιά κάθε ὁμοίους ἔχει γραφεῖ: "ἔξω οἱ κύνες καί οἱ φαρμακοί καί οἱ πόρνοι καί οἱ φονεῖς καί οἱ εἰδωλολάτραι καί πᾶς ὁ φιλῶν καί ποιῶν ψεῦδος."¹²

Ἅλα αὐτά συνέβησαν στίς 27 Αὐγούστου τοῦ 1922. Τό γιαντί ὀδηγήθηκε ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Χρυσόστομος ἀπό τούς Τούρκους στό μαρτύριο ἀπετέλεσε ἀντικείμενο ἱστορικοῦ προβληματισμοῦ. Ὁ ἱστορικός Σαράντος Καργάκος διετύπωσε ὀρισμένες ἀρκετά ἐνδιαφέρουσες σκέψεις σχετικά:

«Θά ἦταν ἀφελές νά ἀποδώσουμε τή δολοφονία στήν ἐκδικητικότητα τοῦ Νουρεντίν ἢ στή θηριωδία τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου. Ἐπρόκειτο γιά πράξη πολιτική. Ἡ ἐξόντωση τοῦ Χρυσοστόμου ἦταν προσχεδιασμένη. Δέν τόν τιμῶρησαν γιά ὄσα ἔπραξε ἀλλά γιά ὄσα θά ἔπραττε ἐναντίον τους, ἂν φυσικά ἐπιζοῦσε. Σκότωσαν τόν μελλοντικό ἡγέτη τῆς Ἑλλάδος. Τόν ἀνθρωπο - τόν μόνο ἄξιον - πρὸς τόν ὁποῖο θά προσέβλεπε σύσσωμο τό ἔθνος μετά τήν Καταστροφή, τόν Ἠγέτη πού σέ καμμιά περίπτωση δέν θά ἐγκατέλειπε τήν Ἀν. Θράκη, πού θά ἐνοποιοῦσε σέ βραχύ χρόνο τόν προσφυγικό καί ἐλλαδικό πληθυσμό, πού μέ τήν πυρέσσουσα δραστηριότητά του θ' ἀνόρθωνε ἠθικά καί ὑλικά τό

9 Πρόκειται γιά τούς Ν. Τσουρουκτσόγλου καί Γ. Κλημάνογλου

10 Ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 447.

11 Ἦσ. 53,7.

12 Ἀπ. 22,15.

κράτος και σε καμμία περίπτωση δεν θα επέτρεπε να παγιωθεί ως πολιτική νοοτροπία ή αντίληψη περί "χαμένων πατρίδων". Σκότωσαν τον άνθρωπο που δεν θα επέτρεπε και νέο διχασμό, τον άνθρωπο που ένδεχομένως θα επέτρεπε - αν ζούσε - και τον Έμφύλιο. Οί Τούρκοι εξόντωσαν τον Χρυσόστομο, γιατί στο πρόσωπό του έβλεπαν τον πιο επίφοβο αντίπαλο, σκότωσαν τον άνθρωπο που την επαύριο της καταστροφής, θα γινόταν ο νέος πολιτικός και εν ταυτῶ θρησκευτικός ηγέτης του Έλληνισμού. Εύλογα θα μπορούσε να αντιτάξει κανείς στη σκέψη αυτή τό ερώτημα: μά είναι δυνατόν οί Τούρκοι να κάνουν τόσο περίτεχνους μακιαβελλικούς σχεδιασμούς και μάλιστα μακρᾶς προοπτικῆς; Η πείρα, παλαιά και πρόσφατη, μάς έχει διδάξει ότι ή Τουρκία δεν σχεδιάζει, προσχεδιάζει. Όπως σήμερα δεν φοβᾶται την "φρόνιμη" και "πειθήνια" Ελλάδα του δόγματος "δέν διεκδικούμε τίποτα" αλλά την αύριανή αφυπνισμένη εθνικά πολιτική ήγεσία μας, έτσι και τότε δεν φοβόταν κανέναν Έλληνα στρατιωτικό ή πολιτικό: φοβόταν τον Χρυσόστομο. Και τον φοβᾶται. Και έχει δίκιο. Τό φάσμα του Χρυσοστόμου θα αιωρεῖται απειλητικό πάντα πάνω από τά κεφάλια τῶν Τούρκων πολιτικῶν. Σκότωσαν τον ἄνδρα και τον ἔκαναν ιδέα. Και οί ιδέες οὔτε πεθαίνουν οὔτε νικιοῦνται ποτέ. Αὔριο - μεθαύριο ο Χρυσόστομος είναι αὐτός που θα ἐμπνέει και θα κατευθύνει τον βηματισμό της νέας γενιᾶς που κάποτε - επί τέλους - θα ἔλθει. Αρκεῖ ἐμεῖς να μην σκοτώσουμε στην ψυχή τῶν παιδιῶν μας αὐτή την ιδέα.»¹³

Ὡς πρὸς τά ἀνωτέρω θα συμφωνήσουμε μὲν μὲ τον μεγάλο ἱστορικό, ὡς πρὸς τό ὅτι ο Χρυσόστομος, ἐάν ἐπιζοῦσε της καταστροφῆς, θα ἔκαμε τά πάντα γιά τό καλό του ἔθνους μας, διότι ἦταν γεννημένος γιά να πράττει τό καλό - ἀφοῦ ἄλλωστε οὐδέποτε ἀδίκησε ἄνθρωπο ἀκόμη και Τούρκο. Ὅμως ὡς πρὸς τό ἄν θα ἐπετύγχανε στην ἐπιδίωξή του αὐτή, ἀμφιβᾶλλουμε. Διότι τό πολιτικό κατεστημένο της Ἑλλάδας ἦταν πάντοτε ἀδίστακτο και ἄλλοτε ἔθετε στό περιθώριο, συκοφαντώντας τους ἀδιάντροπα, ὅσους ἐπεδίωκαν την ἐξυγίανση της πολιτικῆς, ἀλλά ἀκόμη και αὐτῆς της ἐκκλησιαστικῆς, ζωῆς της Ἑλλάδος, ἄλλοτε δέ δεν δίσταζε ἀκόμη και να τούς δολοφονεῖ ἐν ψυχρῶ.

Ἐπίσης δεν θα διαφωνήσουμε ὡς πρὸς τό ὅτι ή Τουρκία ἐκπονεῖ μακροπρόθεσμα σχέδια ἐπιδιώκοντας τή σταδιακή φθορά του ἀντιπάλου, του ὁποιοῦδήποτε έχει στοχοποιήσει ὡς ἀντίπαλο, και τή σταδιακή

13 Σαράντος Ἰ. Καργάκος, *Ἡ μικρασιατική ἐκστρατεία (1919 - 1922)* Δ' μέρος, Αθήνα 2013, ἐκδ. Realnews, σ. 283-4.

ένδυνάμωση τῆς δικῆς τῆς θέσεως - κι ἀλίμονο ἂν δέν ξυπνήσει ἡ Ἑλλάς καί δέν χαράξει ἐθνική στρατηγική ἢ ὁποία θά ἀκολουθεῖται ἀπό ὅλες ἀνεξαιρέτως τίς κυβερνήσεις τῆς. Ἄν δέν τό πράξει αὐτό, ἀπλῶς θά παύσει νά ὑπάρχει!

Ὅμοίως δέν θά διαφωνήσουμε καί πρὸς τὴν παρατήρηση, ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Χρυσοστόμου ἦταν προσχεδιασμένη. Ὅμως τό ὅτι τάχα δολοφονήθηκε, ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι εἶδαν στό πρόσωπό του ἕναν μελλοντικό ἡγέτη τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος θά μπορούσε νά τὴν ὠφελήσει σοβαρά, δέν τό θεωροῦμε πιθανό. Κι αὐτό ἐπειδὴ δέν ἦταν ὁ μοναδικός ἐπίσκοπος, οὔτε ὁ μοναδικός κληρικός τὸν ὁποῖο δολοφόνησε, καί μάλιστα μέ βασανιστικό τρόπο, ὁ ἐγκληματίας λαός. Οἱ Τούρκοι ἔβλεπαν στό πρόσωπο κάθε Ἑλληνα ἐπισκόπου, ἀλλά καί ἀπλοῦ κληρικοῦ, πρεσβυτέρου ἢ ἀκόμη καί διακόνου ἢ μοναχοῦ, ἕναν θανάσιμο ἐχθρό πρὸς τὸν ὁποῖον ἔτρεφαν ἀπροσμέτρητο μῖσος καί τὸν ὁποῖο πίστευαν ὅτι ὄφειλαν νά ἐξολοθρεύσουν. Ὁ κληρικός, ὁποῖο βαθμό ἱερωσύνης καί ἂν κατεῖχε, ἦταν ὁ ἡγέτης τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖο ἐπίσης μισοῦσαν θανάσιμα, καί αὐτό δέν τοῦ τό συγχώρησαν ποτέ. Ἔτσι λοιπὸν δέν ὑπῆρχε ἀνάγκη νά σκεφθοῦν βαθύτερα καί νά σταθμίσουν τὰ ἰδιαίτερα χαρίσματα καί τίς ἀρετές τῆς προσωπικότητος τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου - ἀμφιβάλλουμε καί ἂν εἶχαν τὴν πρὸς τοῦτο ἰκανότητα - ἀπλῶς ἔπραξαν ἀκριβῶς ὅ,τι ἔπρατταν εἰς βάρος ὁποιοῦδήποτε Ἑλληνο-ὀρθοδόξου κληρικοῦ.

Ἔνα πράγμα ὅμως εἶναι ἐν τέλει βέβαιο: οἱ Τούρκοι φοβοῦνται τὸν ἅγιο Χρυσόστομο καί μετὰ θάνατον. Ὁ Μικρασιάτης ἀκαδημαϊκὸς Ἡλίας Βενέζης μᾶς παραδίδει τὴν ἐξῆς ἀπίστευτη μαρτυρία: "τό ἄγαλμα τοῦ Σμύρνης Χρυσοστόμου πού στήσαμε στή Νέα Σμύρνη ἔκαμε τοὺς Τούρκους νά φρουράξουν καί νά ἀπειλοῦν τό Πατριαρχεῖο. Ἐπειδὴ ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος ἔγινε σύμβολο. Καί τὰ σύμβολα εἶχαν πάντοτε τὴ δύναμη τῶν προφητῶν"¹⁴. Τό πνευματικὸ ὕψος τοῦ ἁγίου δέν ἀφήνει τοὺς φονεῖς του νά ἡρεμήσουν. Καί, ὅπως ὁ κάθε βάρβαρος πάντοτε πράττει, ἀπειλοῦν ὅποιον πιστεύουν ὅτι ἔχουν ἀρκετὴ δύναμη ὥστε νά τὸν βλάψουν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς!

Στ'. Ἡ εἰς βάρος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος συκοφαντία

14 Ἡλίας Βενέζης, Μικρασία Χαῖρε, [Διήγησις Συμβάντων], α' ἔκδοσις 1974, ἀνατύπωση ἐκδ. Ἐστίας, Τό Βῆμα, Ἀθήνα 2022, σ. 39.

Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν καὶ διδασκάλου ἱερομάρτυρος Χρυσοστόμου παραμένει, καὶ θὰ παραμένει ἀθάνατη εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὅσες χιλιάδες σελίδες κι ἂν γεμίσουν μέ ἐπαίνους γιὰ τίς ἀρετές, τὴν πίστη καὶ τὸ ἔργο του, δέν θὰ εἶναι ἀρκετές, διότι εἶναι προσωπικότητα ἀνώτερη πάσης περιγραφῆς. Κι ὅμως, τόσο ὁ σατανὰς ὅσο καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ὄργανά του οὐδέποτε ἀναπαύονται, ἰδίως ὅταν θέλουν νὰ συκοφαντήσουν τοὺς ἁγίους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κάποιοι ἐπιχείρησαν νὰ σπιλώσουν τὴν πάμφωτη μνήμη τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος μεγάλου πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ὑπῆρξε τάχα μασόνος καὶ ἄλλες παρόμοιες, γελοῖες καὶ ἀνυπόστατες, μομφές εἰς βάρους ἑνὸς ἀνθρώπου κατὰ πάντα ἀγωνιστῆ, ἄμεμπτου καὶ πιστοῦ ἄχρι θανάτου. Ἄς γνωρίζουν λοιπόν, ὅτι τόσο μποροῦν νὰ σπιλώσουν τὴ μνήμη ἑνὸς μεγίστου, ὅσο καὶ ἀμέμπτου ἀνδρὸς, στήν προκειμένη περίπτωση ἑνὸς ἁγίου ἱερομάρτυρος πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅσο θὰ μποροῦσε ἕνα βρέφος νὰ κατεδαφίσει τὸ Ἐβερεστ πετῶντας του πετραδάκια.

Εἰδικὰ δέ γιὰ τὴ συκοφαντία ὅτι ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς ὑπῆρξε μασόνος, μᾶς πληροφορεῖ ὁ διακεκριμένος Ἑλληνας ἱστορικός Σαράντος Καργάκος, ὅτι ἀφοῦ ἐρεύνησε τὴ μασονικὴ βιβλιογραφία, διαπίστωσε ὅτι κορυφαῖοι μασόνοι ἔψαξαν τὰ ἀρχεῖα τῶν ὀργανώσεων τους καὶ δέν βρῆκαν καμμία ἀπολύτως ἀπόδειξη ὅτι ὁ ἅγιος ἱερομάρτυρας ὑπῆρξε μέλος τῆς ὁποιασδήποτε ἀπὸ αὐτές:

«Ὁ Π. Γ. Κρητικός, ἐπιφανῆς Ἑλληνας μασόνος, ἀφοῦ ἐρεύνησε ἐπισταμένως τὸ ζήτημα, σέ μία ὁμιλία του (30/1/1969) πού δημοσιεύθηκε στὸν τόμο "Ἐκατονταετηρίς τῆς σεπτῆς στοᾶς "Μέλους" " (Ἀθῆναι 1969) κατέληξε σέ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα. Στὴ σελ. 73 τοῦ προαναφερθέντος τόμου ὁ Π. Γ. Κρητικός γράφει γιὰ τὸν Χρυσόστομο τὰ ἀκόλουθα:

«Καὶ διὰ τὸ θέμα τοῦτο, ἀτυχῶς, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρέυνας, μέ σκοπὸν νὰ συγκεντρώσωμεν πλείονας πληροφορίας, ὑπῆρξαν ἀρνητικὰ.

Ἐρευνᾶν εἰδικαὶ γενόμεναι ἐν προκειμένῳ διὰ λογαριασμόν μας, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ René de Vrièze, τόσο εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Μεγάλης Ἀνατολῆς, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἐκεῖνα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀκόμη καὶ πληροφοροῖαι ἀπὸ ἀξιωματικούς τοῦ Ναυτικοῦ, οἵτινες, κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σμύρνης, ἐπέβαιναν τῶν ἐκεῖ γαλλικῶν πολεμικῶν, ἀπέμειναν, μέχρις ὥρας, ἄνευ ἀποτελέσματος, ὡς ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ δι' ἐπιστολῆς του, τῆς 2.11.68.

Προσωπική μας παλαιότερα ἀλληλογραφία μετά τῆς Μεγάλης Ἀνατολῆς τῆς Γαλλίας, ἐπὶ τοῦ θέματος, δέν ἀπέληξεν ἐπίσης εἰς ἀποτέλεσμα. Ὁ Μέγας Καγκελάριος, φίλτ. ἀδ. Légrand εἰς φιλόφρονα ἀδελφικόν του πίνακα, δι' ὃ καί τόν εὐχαριστῶ, μέ ἐπληροφόρησε καί πάλιν, ὅτι οὐδέν ἔχει νά μέ πληροφορήσῃ σχετικῶς πλὴν μιᾶς διαμαρτυρίας γενομένης τότε ὑπὸ ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τόν ἀείμνηστον Σιμιτόπουλον, ἀντίτυπον τῆς ὁποίας καί μοί ἀπέστειλε καί εἰς ἣν ἀναφέρεται ἀπλῶς καί ὁ Ἐθνομάρτυς οὗτος ὡς ἓν τῶν θυμάτων τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς».

Στὴν παραπομπή 22 γράφει:

«Τά ἀνωτέρω ἀναφέρω ἵνα βεβαιώσω τόν Σεβάσμιον τῆς Σ.Σ. "Μέλῆς" φίλτατον ἀδελφόν Φάλμπον, ὅτι ἐπὶ μακρόν προσπαθήσαμε νά διερευνήσωμεν τά δύο ὡς ἄνω θέματα, δι' ἃ τελευταίως ὠμίλησεν, ἄνευ θετικωτέρου ἀτυχῶς ἀποτελέσματος.»¹⁵

Αὐτά διεπίστωσαν οἱ ἴδιοι οἱ μασόνοι κατόπιν ἐπισταμένων ἐρευνῶν τους στά ἀρχεῖα τῶν ὀργανώσεων τους. Ἐμεῖς ἔχουμε νά προσθέσουμε μόνο τά ἐξῆς: **Θά ἦταν παντελῶς ἀδύνατον νά ἔχει ποτέ ὑπάρξει ὁ ἅγιος ἱερομάρτυρας καί μέγας πατήρ καί διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας μας Χρυσόστομος Σμύρνης μασόνος, διότι τέτοιου εἴδους παράδειγμα ἀνταπαρνήσεως καί αὐτοθυσίας δέν εὐρίσκεται μεταξύ τῶν μελῶν τῆς μασονίας σέ ὀλόκληρη τὴν ἱστορία της!** Τό μόνο τό ὁποῖο δυνάμεθα νά ἀνεύρουμε μελετώντας τό φαινόμενο "μασονία", εἶναι ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι μεριμνοῦν παντοιοτρόπως γιά τό προσωπικό τους συμφέρον καί γιά τό συμφέρον τῆς ὀργανώσεως στήν ὁποίαν ἀνήκουν. Γι' αὐτό καί ὄχι μόνον ἦταν περιττές ὅλες οἱ ὡς ἄνω ἐρευνες, ἀλλά καί καθίσταται πασιφανές ὅτι βάσει τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν ὀλόκληρο τό μῆκος τοῦ βίου του, ἡ συκοφαντία καταπίπτει ἀφ' ἑαυτῆς. Ὁ ἅγιος ἱερομάρτυς Χρυσόστομος ἦταν τόσο ξένος πρὸς τόν μασονικό τρόπο ζωῆς, ὅσο ξένο παραμένει τό φῶς πρὸς τό σκοτάδι καί ἡ ἀλήθεια πρὸς τό ψεῦδος!

Καί οὔτε ὑπῆρξε ὁ ἅγιος Χρυσόστομος ἀφελής ἢ ἀπαίδευτος, ὥστε νά ἐξαπατηθεῖ καί νά καταστεῖ μέλος τέτοιου εἴδους σωματείου ἀγνοώντας τάχα τούς σκοπούς καί τίς μεθόδους του. Ὁ ἅγιος ἱερομάρτυρας πατήρ καί διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας μας ἦταν ἀπό τούς

15 Σαράντος Ι. Καργάκος, Ὁ ἔθνομάρτυς Χρυσόστομος μητροπολίτης Σμύρνης ὁ "περίβλεπτος", ἐκκλησιαστική βιβλιοθήκη Μητροπόλεως Δημητριάδος, Βόλος 2018, σ. 127-8.

πλέον πεπαιδευμένους και πνευματικῶς ὀξυδερκεῖς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του.

Ζ'. Τό συγγραφικό ἔργο τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος

Ὁ ἅγιος ἱερομάρτυρας πατήρ καὶ διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατέλειπε ἀξιόλογο συγγραφικό ἔργο - εἶχε μέσα στίς ἀπειράριθμες ποιμαντικές του φροντίδες καὶ στοὺς τόσους διωγμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη, τό σθένος καὶ εὗρισκε τὸν χρόνο καὶ γιὰ νὰ συγγράφει. Τό ἔργο του ὅμως, τόσο ἀξιόλογο ὅσο καὶ ὁ ἅγιος ἱερομάρτυρας συγγραφέας του, λόγω ἀτυχοῦς συγκυρίας ἢ ἴσως καὶ λόγω ἀμελείας, ἐσκεμμένης ἢ μὴ, δέν ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἀκόμη καὶ δέν ἔχει μελετηθεῖ καὶ διαδοθεῖ ὅπως τοῦ πρέπει καὶ ὅπως τοῦ ἀξίζει.

Θὰ ἀναφέρουμε ἐδῶ - τιμῆς ἕνεκεν - ὅσους τίτλους ἀπὸ τό ἔργο του κατορθώσαμε μέχρι στιγμῆς νὰ ἐντοπίσουμε. Τό μόνο τμήμα τοῦ ἔργου του τό ὁποῖο εἶναι σήμερα εὐχρηστο γιὰ τὸν μελετητὴ εἶναι τό ἀρχεῖο του, τό ὁποῖο ἐκδόθηκε στὰ τέλη τοῦ 20ου αἰῶνα γιὰ πρώτη φορά ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλο:

"Τό ἀρχεῖον τοῦ ἔθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσόστομου, ὅπως διεσώθη ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Αὐστρίας Χρυσόστομο Τσίτερ, Τόμος 1ος Δράμα, Μητροπολίτης Δράμας 1902-1910, Τόμος 2ος Μικρά Ἀσία, μητροπολίτης Σμύρνης Α' 1910-1914, Τόμος 3ος Μικρά Ἀσία, μητροπολίτης Σμύρνης Β' 1918-1922, Εἰσαγωγή - Σημειώσεις Ἀλέξης Ἀλεξανδρῆς, Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 2000".

Στό ἀρχεῖο αὐτό ἔχουν διαφυλαχθεῖ τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀπέστειλε ὁ ἅγιος στίς ἐκκλησιαστικές καὶ στίς πολιτικές ἀρχές, καθὼς καὶ ἐπίσημοι λόγοι τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησε καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατικῆς του διακονίας. Τό ὑλικό αὐτό, πλούσιο τόσο σέ ἔκταση ὅσο καὶ σέ βάθος νοημάτων, ἀντικατοπτρίζει ὅλον τὸν ἀγῶνα καὶ ὅλη τὴν ἀγωνία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος γιὰ τίς τύχες τοῦ ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ ποιμνίου του καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν δεκαῆξι ἐτῶν κατὰ τὰ ὁποῖα διαποίμαινε ὡς μητροπολίτης.

Σέ μία ἄλλη μελέτη του, μὴ περιλαμβανόμενη στό ἀρχεῖο, ἀντικρούει ἐπιτυχῶς τὴ, συνεχιζόμενη μέχρι καὶ στίς ἡμέρες μας, προπαγάνδα τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, ὅτι ἀνακάλυψαν τάχα στή Μικρά

Ἀσία τόν τόπο ὅπου ἐκοιμήθη ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος. Ἡ μελέτη αὐτή κυκλοφόρησε ὑπό τόν ἐξῆς τίτλο: "Καπουλή - Παναγιά ἦτοι: Ὁ μακράν τῶν ἐρειπίων τῆς Ἐφέσου ἀνακαλυφθεῖς ὑπό τῶν Καθολικῶν Οἶκος τῆς Θεομήτορος. Ἐκδίδεται δαπάνη τῆς ἐν Περαία (Κορδελιῶ) Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος καί πωλεῖται πρὸς ὄφελος τῶν σχολῶν Περαίας, Ἐκκλησιαστικόν Τυπογραφεῖον, Ἐν Ἀθήναις 1894".

Τό μεγάλο ἐκκλησιολογικό σύγγραμμά του ἀποτελούμενο ἀπό 1.110 σελίδες δέν ἔχει μέχρι σήμερα μελετηθεῖ καί ἀξιοποιηθεῖ ἀπό ὅσους διδάσκουν δογματική στίς θεολογικές μας σχολές, πλὴν ὅμως πρέπει νά παύσει αὐτή ἡ ἐσφαλμένη τακτική. Τό σύγγραμμα αὐτό κυκλοφόρησε ὑπό τόν ἐξῆς τίτλο: "Περί Ἐκκλησίας, τόμοι 2, Ἐκκλησιαστικόν Τυπογραφεῖον, ἐν Ἀθήναις 1896". Τό ἔργο διαιρεῖται σέ τέσσαρα βιβλία. Τό πρῶτο βιβλίον ἐξετάζει τίς διαφορές Ὁρθοδοξίας, Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, Προτεσταντισμοῦ. Τό δεύτερο βιβλίον ἀναλύει τήν ὁμολογία τοῦ μητροπολίτου Κιέβου Πέτρου Μογίλα. Τό τρίτο βιβλίον ἀποτελεῖ ἔλεγχο τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Τό τέταρτο ἐν τέλει βιβλίον ἀποτελεῖ ἔλεγχο τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Τό σύγγραμμα αὐτό πρέπει νά μελετηθεῖ ἐντελεχῶς, ὥστε νά ἀξιολογηθεῖ πῶς ὁ μέγας πατήρ καί διδάσκαλος ἀξιοποιεῖ τήν πρό αὐτοῦ πατερική παράδοση, πῶς ἀναπτύσσει τήν ἐπιχειρηματολογία του ἔναντι τῶν ρωμαιοκαθολικῶν καί τῶν προτεσταντῶν καί ποία εἶναι ἡ καθαυτό δική του συμβολή στά ζητήματα τά ὅποια ἀναπτύσσει.

Σημαντικό θεολογικό σύγγραμμά του τυγχάνει καί τό βιβλίον μέ τίτλο "Ἐκκλησιαστικόν Πρόγραμμα", τό ὅποιο ἐκδόθηκε τό 1918. Στό βιβλίον αὐτό διακηρύσσει τήν ἀναμόρφωση τῆς Ἐκκλησίας. Ὅχι βεβαίως διά νοθεύσεως τοῦ τυπικοῦ τῆς καί τῆς ἐν γένει παραδόσεώς της, ἀλλά ἀπεναντίας διά τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀρχαίου τυπικοῦ καί τῆς ἀρχαίας δημοκρατικῆς παραδόσεως στή διοίκησή της, ὅπως καί διά τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς γνησίας βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἐπίσης ζητεῖ νά προσεχθεῖ ἰδιαίτερος τό κήρυγμα, νά μελετηθεῖ τό εὖρος τῶν νηστειῶν, ὁ ἀριθμός τῶν ἐορτῶν καί ἀργιῶν, ὅπως καί ἡ ἀμφίεση τῶν κληρικῶν καί ἡ κόμη τους, ἡ ὅποια θά πρέπει νά συμμορφωθεῖ μέ τή διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἀξιοσημείωτος τυγχάνει καί ὁ εἰρωνικός χαρακτηρισμός του γιά τίς "ἀριστίνδην" συνόδους, τίς ὅποιες ἀποκαλεῖ προσφυῶς "ἀρεστίνδην", τίς θεωρεῖ, αὐτές, ὅπως καί ὅποιοδήποτε ἄλλο εἶδος "συνόδου" παραβιάζει τά ἀρχαῖα ἀποστολικά ἦθη, "ληστρικές"¹⁶ καί

16 Χρυσόστομος Σμύρνης, Ἐκκλησιαστικόν Πρόγραμμα, Κωνσταντινούπολις 1918, σ. 20.

ζητεῖ νά καταλυθοῦν ὅλοι οἱ "ἄθεσμοι θεσμοί", οἱ ὅποιοι ἴσχυσαν κατά παράβαση τῶν ἱερῶν κανόνων καί ζημιώνουν καίρια τήν Ἐκκλησία¹⁷.

Τά δύο ἐπόμενα ἔργα του συνέγραψε στή γαλλική γλῶσσα, προφανῶς διότι ἤθελε νά γίνουν διεθνῶς γνωστά, βεβαίως ὄχι μέ σκοπό τήν αὐτοπροβολή του, ὅπως θά ἔπραττε ὁ ὁποιοσδήποτε κοσμικός συγγραφέας, ἀλλά ὡς δίκαια αἰτήματα τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πρόκειται γιά τό βιβλίον "Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί ἡ νέα Τουρκία" καί γιά τό βιβλίον "Οἱ διωγμοί τῶν Χριστιανῶν. Αὐθεντική ἔκθεσις καί στατιστικοί πίνακες ὑπό τοῦ Ἀρχιεπισκόπου μητροπολίτου Σμύρνης σεβασμιωτάτου Χρυσοστόμου", τόμ. 1ος, Εἰσαγωγή, 1919. Τό βιβλίον αὐτό ἔχει ἑκτασὴν 270 σελίδων καί περιλαμβάνει τά ἐγκλήματα τῆς Τουρκίας μετὰ τήν εἴσοδόν της στόν Α' παγκόσμιον πόλεμον.

Πλήν τούτων εἶχαν ἐκδοθεῖ ἑκατοντάδες κηρύγματα του, πλήρη ἀληθειῶν καί διδαγμάτων, στό περιοδικό τῆς Σμύρνης Ἱερός Πολύκαρπος καί ἀρκετές πραγματεῖες του στήν ἐφημερίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια. Αὐτή ἡ ἐφημερίδα εἶχε ἀνατυπωθεῖ σέ βιβλιοδετημένους τόμους κατά τή δεκαετία τοῦ 1980, ὑπάρχει στίς ἐπιστημονικές βιβλιοθήκες τῆς Ἑλλάδος, καί εἶναι πιό εὐκόλη ἢ ἔρευνά της.

Τό πολύτιμον ἔργο τοῦ ἱερομάρτυρος, ἀποτελούμενον ἀπό ἀρχεῖον, κηρύγματα, πραγματεῖες, συγγράμματα, πρέπει ἀφ' ἑνός μὲν νά συγκεντρωθεῖ, νά μεταφραστοῦν δέ καί τά δύο βιβλία τά ἐκδεδομένα στή γαλλική γλῶσσα καί νά ἐπανεκδοθοῦν ὅλα αὐτά σέ ἑνιαῖον σῶμα, ἢ ἐάν δέ βρεθοῦν τά πρός τοῦτο μέσα, νά δημιουργηθοῦν ἔστω ψηφιακά ἀντίγραφα ὅσων ἔργων του δέν ὑπάρχει πρόσφατη ἐκδοσις.

Ἀφ' ἑτέρου δέ νά ἀποτελέσουν ἀντικείμενον μελέτης καί νά συγγραφῆ τοῦλάχιστον μία ἐντελεχῆς μονογραφία, εἴτε διδακτορική διατριβή θά εἶναι αὐτή, εἴτε ἔργο ὠριμότητος ἑνός ἤδη καταξιωμένου ἐρευνητοῦ, ἡ ὁποία θά ἀναλύει πλήρως τήν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος, περιλαμβάνοντας αὐτούσια καί τά πλέον ἀντιπροσωπευτικά ἀποσπάσματα αὐτῆς.

Βεβαίως ἡ μονογραφία εἶναι δυνατόν νά συγγραφῆ, ἀκόμη καί ἂν δέν πραγματοποιηθεῖ ἢ ἐπανέκδοσις. Ὅμως, καλό θά ἦταν νά ἐκδοθοῦν τά ἅπαντα τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος, ὥστε νά ὠφελοῦνται ἀπό τοὺς ἀνεκτίμητους πνευματικούς θησαυροὺς τοῦ μεγάλου πατρὸς καί

17 ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 25.

διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας μας ὅλοι: Κληρικοί στό ποιμαντικό τους ἔργο, ἐρευνητές ἀλλά καί καθηγητές θεολόγοι καί ἱστορικοί ὥστε νά τά χρησιμοποιοῦν ὡς πηγή γιά τό συγγραφικό καί τό διδακτικό τους ἔργο, ἀλλά καί ἀπλοί πιστοί καί πατριῶτες στούς ὁποίους ὁ λόγος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος πατρός καί διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας θά προσφέρει πολύτιμο πηδάλιο πλεύσεως γιά τή ζωή τους.